

Literatura

- Anděl, J.: *Fotografie a sociologie*. Československá fotografie 1974, č. 7.
- Aufricht, K.: *Po stopách sociálnej fotografie*. In: Katalog výstavy Sociálna fotografia na Slovensku. Bratislava, MDKO 1971.
- Blühová, I.: *Vznik sociální fotografie na Slovensku*. Revue fotografie 1980, č. 2, 3.
- Capa, R.: *Image of War*. New York, Paragraphic Books a Division of Grossman 1970.
- Cartier-Bresson, H.: *Meine Welt*. Luzern und Frankfurt/M., Neues Schweizer Bibliothek, Verlag C. J. Bucher 1968.
- Collier, I. R.: *Visual Anthropology – Photography as a Research Method*. New York, Holt Rinehart and Wiston 1967.
- Doherty, R. J.: *Sozialdokumentarische Photographie in den USA*. Luzern, Verlag C. J. Bucher 1974.
- Dyko, L. P. – Golovnja, A. D.: *Fotokompozicija*. Moskva, Planeta 1962.
- Freund, G.: *Photography and Society*. Boston, DRG 1980.
- Gaižutis, A.: *Lietuvos Fotografija*. Vilnius, Mintis 1981.
- Hlaváč, L.: *Sociálna fotografia na Slovensku*. Bratislava, Pallas 1974.
- Jevgrafov, I. M.: *Kinofotodokumenty kak istoričeskij istočnik*. Moskva, Planeta 1973.
- Kroha, J.: *Sociologický fragment bydlení*. Brno 1972.
- Lane, A.: *Diane Arbus*. London, Penguin Book Limited 1974.
- Ligocki, A.: *Czy istnieje fotografia socjologiczna?* Kraków, Wydawnictwo Literackie 1987.
- Linhart, L.: *Sociální fotografie*. Praha, Levá fronta 1934.
- Linhart, L.: *Umění je život a tvorba*. Praha, Československý spisovatel 1962.
- Luskačová, M.: *Poutě na východním Slovensku* (diplomová práce). Praha, Univerzita Karlova, fakulta sociálních věd a publicistiky 1967.
- Luskačová, M.: *Sociologická fotografie* (ročníková práce). Praha, Univerzita Karlova, fakulta sociálních věd a publicistiky 1965.
- Macků, J.: *Sto let sociální fotografie 75*. Revue fotografie 1975, č. 2.
- Matějů, M.: *Fotografie a sociologie*. Revue fotografie 1975, č. 2.
- Morozov, S. A.: *Fotografija sredi iskusstv*. Moskva, Planeta 1971.
- Mrázková, D.: *Fotografovali válku*. Praha, Odeon 1975.
- Mrázková, D.: *Příběh fotografie*. Praha, Mladá fronta 1985.
- Pollack, P.: *The History of Photography*. London, Thames and Hudson 1977.
- Sontag, S.: *On Photography*. New York, A Delta Book 1979.
- Szarkowski, J.: *The Photographer's Eye*. New York, The Museum of Modern Art 1966.
- Šmid, R.: *Sociologie a fotografie* (diplomová práce). Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta 1981.
- Štecha, P.: *Fotografická reportáž* (diplomová práce). Praha, Filmová a televizní fakulta Akademie múzických umění 1971.
- Ziemilski, A.: *Fotografia a warztat socjologa*. Fotografia 1981, č. 2.

Резюме

М. Матею – Й. Лингарт: Фотография и социология. Применение фотографии в социологических исследованиях

В статье подводятся итоги современных знаний об использовании социологии в социологических исследованиях, документируемые конкретными фотографиями из эмпирических исследований, в которых авторы принимали участие. Понятие «социологическая фотография» пока не стабилизировано, причем под ним подразумеваются, зачастую, вполне противоположные вещи; существует понимание, рассматривающее социологическую фотографию как социальный диагноз, документ, фотографический жанр, результирующий в зрительном социологическом высказывании об определенном явлении, в фотографической продукции определенных групп опрашиваемых (см., напр., мероприятие «фотографирующий рабочий является глазом рабочего класса» с 1926 года в Германии), а также определенный тип профессиональной ориентации фотографа. В тексте указываются некоторые возможности использования фотографии в обычных социологических исследованиях, напр., при конструкции типологии окружающей или жилой среды и при передаче трудно выразимого в словах впечатления социолога от анализируемой социальной действительности. В заключении авторы дискутируют и возможность использования ситуации фотографирования для сбора информации о позициях и ценностных ориентациях опрашиваемого. Статью заканчивают правила, которые следует соблюдать при сотрудничестве социолога с профессиональным фотографом-несоциологом. Текст иллюстративно дополняется фотографиями мероприятий по санитарному благоустройству областей Праги-Жиждова и Теплиц в начале 70-ых годов, которые тем временем в большинстве случаев прошли уже общую модернизацию, или же были заменены новой застройкой.

Summary

M. Matějů – J. Linhart: The Photograph and Sociology. Application of the Photograph in Sociological Research

The paper summarizes all present-day knowledge of the application of photographs in sociological research, documenting it by concrete photographs used in empirical researches where in the authors have taken part. The concept of "sociological photograph" has not yet been firmly defined and frequently denotes totally controversial things; there are conceptions according to which the sociological photograph is considered as a social diagnosis, a document, a photographic genre resulting in a visual sociological statement on a certain phenomenon, the photographic production of certain groups of respondents (cf. e.g. the action "The photographing workman is the eye of the working class" in Germany, 1926), as well as a particular type of professional orientation of the photographer. The paper outlines some possibilities of using the photograph in routine sociological research – e.g. in constructing the typology of the living or housing environment, and in rendering the sociologist's feeling about the social reality under examination, which it is difficult to verbalize, more accessible. In conclusion, the possibility of taking advantage of the "photographing" situation in collecting information about the attitudes and value preferences of the respondent is discussed. The paper ends up with rules which should be duly observed in the sociologist's cooperation with a professional photographer – non-sociologist. The text is illustratively complemented by photographs from clearance areas in Prague-Žižkov and Teplice, taken at the beginning of the seventies; since that time, these have mostly been subjected to general modernization or replaced by new construction.

Z empirických výzkumů

Vztah československé společnosti k životnímu prostředí

JOSEF VAVROUŠEK
Výzkumný ústav pro
vědeckotechnický rozvoj,
Praha

Výzkumu vztahu československé populace k životnímu prostředí nebyla dosud věnována dostatečná pozornost. Chybí spolehlivé údaje charakterizující jak subjektivní vnímání rozsahu a významu ekologických problémů různými skupinami obyvatelstva, tak i váhu ekologických kritérií při rozhodování individuálních i kolektivních rozhodovatelů ve všech oblastech života společnosti, které se vztahují k životnímu prostředí. Navrhovaný program by mohl přispět alespoň k částečnému zmírnění tohoto dluhu.

1. Návrh struktury a zaměření programu

Výzkum vztahu naší společnosti k životnímu prostředí by měl zahrnovat oba základní aspekty této relace, tedy:

- a) vliv změn kvality prostředí na individuální i skupinové systémy hodnot,
- b) vývoj postavení hodnoty „kvalitní životní prostředí“ v systémech hodnot různých společenských subjektů a jejich promítání do rozhodovacích procesů ovlivňujících – přímo nebo zprostředkovaně – kvalitu prostředí“ (1).

Navrhovaný výzkumný program vychází z předpokladu, že mezi životním prostředím a společností existuje oboustranná vazba, realizovaná velkým počtem konkrétních procesů. Přitom zřejmě není k dispozici žádná univerzální metoda umožňující postižení těchto procesů s postačující přesností a plastičností. Proto je účelné používat několik různých metod, vzájemně konfrontovat jejich výsledky a integrovat je ve smysluplnou výpověď. Výzkum by měl zachytit nejen *deklarovaný* (nebo *proklamovaný*) vztah lidí k životnímu prostředí (zejména postavení hodnoty „kvalitní životní prostředí“ v deklarovaných systémech hodnot), ale také jejich vztah *reálný*, projevující se činnostmi, které působí – pozitivně nebo negativně – na životní prostředí (jde především o realizaci hodnoty „kvalitní prostředí“). Hlubší poznání případných rozporů mezi deklarovaným a reálným vztahem nejrozličnějších společenských subjektů k životnímu prostředí umožní identifikovat motivy činností narušujících prostředí, a tím i hledat cesty jejich pozitivního ovlivňování.

V rámci navrhovaného výzkumného programu by mohly být realizovány zejména následující dílčí programy:

A. Výzkum deklarovaných postojů obyvatelstva k životnímu prostředí

Cílem je především deskripce postavení, které zaujímá životní prostředí v hierarchii deklarovaných individuálních i skupinových systémech hodnot různých sociálních vrstev (včetně vedoucích pracovníků všech stupňů). Mezi metody výzkumu může patřit řízený

(1) Autor si je vědom toho, že dva zvolené aspekty nepostihují problematiku vztahu společnosti k životnímu prostředí v celé její šíři; jde však o klíčové problémy.

rozhovor, dotazníkový průzkum s označováním odpovědí, které nejpřesněji vystihují názor respondentů atp. Jedna z možných dotazníkových metod je konkretizována ve 2. kapitole spolu s popisem výsledků jejího pilotážního ověření. Potenciální předností je možnost rekonstruovat místo životního prostředí v normativním modelu systému celospolečenských hodnot, nedostatkem pak nebezpečí autostylizace (nebo sebeidealizace) respondentů, které by mohlo vést k relativnímu přecenění významu životního prostředí.

B. Hodnocení československých právních norem z hlediska jejich vztahu k životnímu prostředí

Cílem je deskripce postavení životního prostředí v právních normách, zejména v ústavě, zákonech, vyhláškách, předpisech atp. Metodou výzkumu by mělo být především studium těchto norem a identifikování hodnot, které jsou v nich zakotveny (včetně případné identifikace vzájemných rozporů). Potenciální předností je možnost rekonstruovat místo životního prostředí v normativním modelu systému celospolečenských hodnot, nedostatkem pak opět určitá idealizace tohoto systému a obtížná přehlednost existujících norem.

C. Studium ostatních normativních dokumentů, zejména usnesení, koncepcí, programů a střednědobých i krátkodobých plánů z hlediska jejich vztahu k životnímu prostředí, zaměřené na deskripci postavení cílů (resp. úkolů) v oblasti péče o životní prostředí v hierarchii cílů (resp. úkolů), které jsou v těchto dokumentech formulovány a identifikace případných rozporů. Metoda výzkumu, její potenciální přednosti i nedostatky, jsou obdobné jako u dílčího programu B, snad jen problémy spojené s nepřehledností (a také nestabilitou) těchto dokumentů jsou ještě hlubší.

D. Výzkum existujícího systému výchovy, vzdělávání a informačních systémů ve společnosti z hlediska životního prostředí

Cílem je jednak deskripce a hodnocení významu přikládaného ekologické výchově a vzdělávání v naší společnosti, jednak získání přehledu o objemu, kvalitě a dostupnosti informací charakterizujících vývoj životního prostředí, jeho důsledky, příčiny a cesty řešení ekologických problémů. Metodou výzkumu může být analýza osnov základních, středních a vysokých škol, postgraduálních kursů atp. a dále analýza obsahu informací zpracovaných v obecně dostupných zdrojích (knihy, noviny atp.) i specializovaných informačních systémech. Předností tohoto programu může být konkrétní představa o rozsahu, hloubce a přesnosti informací, na jejichž základě lidé ekologickou problematiku posuzují, nedostatkem velký objem výzkumných prací.

E. Výzkum skutečného průběhu rozhodovacích procesů probíhajících na makro, mezo i mikrosociální úrovni z hlediska životního prostředí

Cílem je především deskripce postavení životního prostředí v rámci souboru skutečných kritérií užívaných při rozhodování ve všech významných oblastech života společnosti, zejména v ekonomice, kultuře, zdravotnictví, školství, bydlení, tělovýchově, rekreaci, zájmových činnostech ap., a to na makro, mezo i mikrosociální úrovni. Patří sem i analýza míry respektování právních norem v oblasti životního prostředí, včetně charakteristiky udělovaných výjimek a rozboru relativní výše sankcí za porušování norem v této oblasti. Potenciální předností této metody je možnost identifikace významu skutečně přikládanému životnímu prostředí různými subjekty ve společnosti (včetně jednotlivců při běžném chování), nedostatkem praktické obtíže spojené s realizací výzkumu.

F. Analýza axiologických teorií (deskriptivních i normativních) z hlediska životního prostředí, zaměřená na postavení životního prostředí v systémech hodnot popisovaných, resp. navrhovaných různými autory, jak v odborné literatuře, tak i v uměleckých dílech (poezie, beletrie, film, televize ap.). Tento výzkum může přispět jednak k řešení metodologických problémů spojených s realizací výše uvedených dílčích programů, jednak k hledání

možností pozitivního ovlivnění hodnotových systémů různých společenských subjektů.

Uvedených šest dílčích výzkumných programů – domnívám se – pokrývá do značné míry zvolenou problematiku. Dílčí programy A až C jsou zaměřeny především na výzkum deklarovaných vztahů k životnímu prostředí, programy D a E pak na analýzu reálného postavení hodnoty „kvalitní životní prostředí“ ve společnosti.

Ve všech navržených dílčích programech je účelné usilovat o zachycení vývojové dynamiky tak, aby mohly být identifikovány nejen základní trendy různých jevů, ale také jejich vzájemné časové posuny, například zpoždění mezi rozpadem ekologické stability určitého území a jeho reflexí v systémech hodnot obyvatel. Zároveň je nezbytné při výzkumu respektovat specifika různých oblastí našeho státu; obyvatelstvo „postižených území“ bude na ekologické problémy patrně reagovat jinak, než lidé žijící v oblastech relativně „čistých“. Diference se pravděpodobně projeví i u členů různých sociálních skupin a rozdílného věku. Charakteristika těchto zákonitostí i specifik je mimo jiné předpokladem predikce budoucích změn kvality prostředí.

Nastíněný program výzkumu vztahu československé společnosti k životnímu prostředí je velmi rozsáhlý a jeho případná realizace by vyžadovala koordinované zapojení většího počtu výzkumných týmů a pracovišť. Domnívám se, že rostoucí naléhavost ekologických problémů je dostatečným důvodem pro orientaci sociologických výzkumů naznačeným směrem.

2. Výsledky pilotážního dotazníkového šetření vztahu obyvatelstva k životnímu prostředí

V roce 1985 jsme provedli (2) anonymní dotazníkový průzkum názorů lidí na problémy spojené s vývojem kvality životního prostředí, který svým charakterem spadá do navrhovaného dílčího programu A. Průzkumu se zúčastnily tři skupiny respondentů, a to studenti 3. ročníku gymnázia v Praze (skupina I – 26 osob), studenti 4. ročníku Vysoké školy zemědělské v Praze – specializace meliorace (skupina II – 18 osob) a studenti postgraduálního studia právnické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně (skupina III – 13 osob). Vzhledem k malému souboru respondentů mají získané výsledky čistě předběžný charakter a mohou být využity především pro korigování použité metodiky, přesto však snad jsou významné i samy o sobě.

Respondenti vyplňovali – za přítomnosti tazatele – dotazník obsahující pět bloků dotazů. První blok zahrnuje obecné *identifikační údaje respondenta*, které jsou u zkoumaných souborů vesměs determinovány typem studia a umístěním školy, a to: věk, pohlaví (ve II. a III. skupině převažovali muži), vzdělání, profese, místo bydliště a jeho velikost, místo pracoviště, resp. studia.

Druhý blok dotazů se týká názoru respondenta na *dosavadní stav a vývoj kvality životního prostředí v Československu*. Respondenti využívali následující šestihodnotovou stupnici:

1. kvalita se určitě zlepšila
2. kvalita se spíše zlepšila
3. kvalita se nezměnila
4. kvalita se spíše zhoršila
5. kvalita se určitě zhoršila
6. nevím, nemohu posoudit

(2) Ve spolupráci se s. ing. Karlem Jechem (tehdy studujícím VŠZ v Praze) a s ing. Ladislavem Blažkem, CSc. a dr. Ivou Pospíšilovou, CSc. (Výzkumné pracoviště ekonomiky a řízení nevýrobní sféry v Brně).

Ze získaných odpovědí byl (po vyloučení zanedbatelného počtu odpovědí nevím, nemohu posoudit) v každé skupině vypočítán aritmetický průměr; stejným způsobem byly zpracovány také výsledky ostatních bloků. Každý respondent měl možnost připojit k dotazníku svůj komentář nebo dodatek.

Podle názoru respondentů se během posledního desetiletí kvalita životního prostředí v Československu (v celostátním měřítku) výrazně zhoršila (I. skupina hodnocení 4,3; II. skupina 4,9; III. skupina 4,3). Většina dotázaných tedy při hodnocení užila stupeň 5.

Souhrnné hodnocení vývoje kvality prostředí v bezprostřední blízkosti bydliště respondentů je relativně pozitivnější (I. skupina 4,1; II. skupina 4,2; III. skupina 3,7), což zřejmě souvisí s tím, že část studentů pochází z vesnic nebo malých měst.

Tomu odpovídá i hodnocení vývoje kvality jednotlivých složek životního prostředí (viz tab. 1), a to jak v celostátním měřítku – hodnocení (a), tak i v místě bydliště respondenta nebo v jeho bezprostředním okolí – hodnocení (b). Nejkritičtější je posuzován dosavadní vývoj kvality ovzduší (zejména ve městech), povrchových i podzemních vod, zemědělské půdy a lesů. Určité zlepšení kvality je pocíťováno především u pracovního prostředí, zčásti i u bytového prostředí. Hodnoty ostatních indikátorů se, podle názoru respondentů, zhoršují jen mírně.

Tabulka 1. Hodnocení stavu a vývoje kvality životního prostředí v Československu

Indikátor	Skupina					
	I.		II.		III.	
	a	b	a	b	a	b
1. kvalita ovzduší ve městech a vesnicích	4,6	4,2	4,9	4,4	4,1	4,2
2. kvalita ovzduší mimo města a vesnice	4,1		4,6	–	4,1	–
3. kvalita povrchových vod	4,6	4,5	4,9	4,6	4,5	4,3
4. kvalita podzemních vod	4,3	4,1	4,8	4,3	4,3	3,3
5. kvalita zemědělské půdy	3,9	3,5	4,5	4,3	3,3	3,8
6. kvalita lesní půdy a lesů	4,1	3,8	4,7	4,4	3,9	3,7
7. kvalita rozptýlené zeleně ve městech, vesnicích a zemědělsky využívané krajině	3,5	3,4	4,2	3,9	3,2	3,3
8. kvalita volné přírody (chráněné oblasti ap.)	3,8	3,8	4,2	4,1	3,3	3,3
9. kvalita bytového prostředí	3,0	2,7	3,9	3,3	1,8	2,5
10. čistota ve městech a vesnicích	3,6	3,6	3,9	3,3	4,1	3,1
11. kvalita pracovního prostředí	2,8	2,8	2,8	2,7	2,5	2,8
12. kvalita příležitostí pro rekreaci a sport	3,3	3,6	3,6	3,1	2,2	3,0

Ani pravděpodobný vývoj kvality životního prostředí v příštích deseti letech neposuzují respondenti optimisticky; domnívají se, že se bude dále výrazně zhoršovat (I. skupina 4,1; II. skupina 4,7; III. skupina 3,2). Analogicky se bude podle jejich názoru vyvíjet také kvalita prostředí v místě jejich bydliště (I. skupina 4,1; II. skupina 4,7; III. skupina 3,2). Starší respondenti ze III. skupiny přitom hodnotí budoucí vývoj mírněji (3).

Třetí blok dotazů je zaměřen na *hodnocení důsledků dosavadního vývoje kvality životního prostředí v Československu*. Respondenti měli k dispozici následující šestihodnotovou stupnici:

(3) Odpovědi označené symbolem 6 (nevím, nemohu posoudit) tvořily v tomto bloku ve všech skupinách méně než 5 % celkového počtu odpovědí; v dalších blocích jich bylo ještě méně.

- 1 ... působí určité pozitivně
- 2 ... působí spíše pozitivně
- 3 ... nemá podstatný vliv
- 4 ... působí spíše negativně
- 5 ... působí určité negativně
- 6 ... nevím, nemohu posoudit

Respondenti všech tří skupin hodnotí všechny potenciální důsledky dosavadního vývoje životního prostředí pro člověka i společnost bez výjimky velmi negativně. Za nejzávažnější nežádoucí důsledek považují zhoršování zdravotního stavu obyvatelstva, pokles množství a zhoršování kvality pitné vody, narušování přírodního prostředí a pokles kvality zemědělských a potravinářských výrobků.

Tabulka 2. Hodnocení důsledků dosavadního vývoje kvality životního prostředí

Indikátor	Skupina		
	I.	II.	III.
1. zdravotní stav obyvatelstva	4,5	4,8	3,8
2. demografický vývoj obyvatelstva (z kvantitativního nebo kvalitativního hlediska)	3,5	4,1	3,6
3. přírodní prostředí, především stabilita ekosystémů, rozmanitost rostlinných a živočišných druhů apod.	4,8	4,8	4,1
4. kulturní dědictví (zejména stavební památky)	4,4	4,5	3,3
5. množství a kvalita pitné vody	4,7	4,9	4,4
6. zemědělská výroba	4,0	4,4	3,8
7. lesnická půda	4,1	4,8	3,4
8. kvalita zemědělských a potravinářských výrobků (biologická hodnota, zdraví škodlivé látky)	4,5	4,7	4,1
9. ostatní průmyslová výroba	3,3	3,2	3,2
10. kvalita a životnost strojů a technologických zařízení (koroze)	3,5	4,3	3,9
11. kvalita a životnost staveb	4,1	4,2	3,8
12. vztah lidí ke společnosti i k sobě navzájem	3,9	4,0	3,3
13. rozmísťování pracovních sil	3,7	4,6	3,5
14. mezinárodní postavení Československa	3,9	4,3	3,3

Čtvrtý blok dotazníku je orientován na analýzu příčin dosavadního neuspokojivého vývoje kvality životního prostředí. Potenciální příčiny hodnotili respondenti za použití stupnice:

- 1 ... určitě ano
- 2 ... spíše ano
- 3 ... bez výrazného vlivu
- 4 ... spíše ne
- 5 ... určitě ne
- 6 ... nevím, nemohu posoudit

Výsledky hodnocení jsou uvedeny v tabulce 3.

Za nejzávažnější příčiny poškozování životního prostředí považují respondenti zejména podceňování dlouhodobých, kumulativních důsledků, přeceňování významu objemových, kvantitativních ukazatelů výroby, nízké investice do oblasti péče o životní prostředí, nedosta-

Tabulka 3. Hodnocení příčin dosavadního vývoje životního prostředí v Československu

Příčina	Skupina		
	I.	II.	III.
1. nezájem lidí o problémy životního prostředí	2,6	3,2	3,0
2. nezájem lidí o společenské problémy vůbec, jejich odcizení vůči společnosti	2,3	2,6	3,5
3. nevhodné využívání výsledků vědy a techniky	1,9	1,5	2,3
4. nevhodná struktura ekonomiky (vysoká surovinová a ekonomická náročnost, užívání ekologicky škodlivých technologií ap.)	1,7	1,0	1,9
5. nedostatečná školní výchova	3,5	2,6	2,8
6. nedostatečná mimoškolní výchova	2,6	2,6	2,5
7. pracovní nedbalost, technologická nekázeň	1,7	1,4	2,3
8. podešňování dlouhodobých kumulativních důsledků poškozování životního prostředí	1,5	1,1	1,2
9. přeceňování objemových, kvantitativních ukazatelů výroby	1,5	1,2	2,1
10. nízké investice do oblasti péče o životní prostředí	1,8	1,6	1,8
11. nedostatečné stavební kapacity na výstavbu čistíren odpadních vod, odlučovačů apod.	1,4	1,2	1,5
12. nedostatečná kapacita výrobců strojné technologických zařízení na ochranu životního prostředí	1,6	1,4	1,8
13. nedostatečná pozornost věnovaná maloodpadovým technologiím	1,5	1,6	1,6
14. nedostatečná informovanost obyvatelstva o stavu a vývoji životního prostředí, příčinách znečišťování a důsledcích	2,5	1,9	2,5
15. nedostatečná legislativa (zákony a předpisy v dané oblasti)	2,6	2,4	2,4
16. nedostatečné respektování existujících zákonů a předpisů v oblasti péče o životní prostředí	1,6	1,2	1,9
17. neúčinný systém řízení péče o životní prostředí	2,0	1,7	2,3

tečné respektování zákonů a předpisů v dané oblasti, nevhodnou strukturu ekonomiky, pracovní nedbalost a technologickou nekázeň, nevhodné využívání výsledků vědy a techniky, nedostatečné kapacity stavební, strojní a technologické pro výstavbu zařízení na ochranu prostředí a nedostatečnou pozornost věnovanou maloodpadovým technologiím.

V pátém bloku dotazníku jsou zkoumány názory respondentů na možnosti řešení ekologických problémů, a to při použití stejné stupnice jako v předchozím, čtvrtém bloku. Výsledky jsou obsaženy v tabulce 4.

Z odpovědi vyplývá, že respondenti nehodnotí dosavadní vývoj fatalisticky, nepovažují destrukci životního prostředí za nevyhnutelný důsledek ekonomického růstu a růstu životní úrovně. Mezi oběma jevy nevidí výraznou souvislost. Kvalitu životního prostředí považují za velmi výrazný faktor (někdy dokonce dominující), který především ovlivňuje volbu místa rekreace a trávení doby odpočinku, ale také volbu místa bydliště a zaměstnání nebo školy; to je ostatně v souladu se známým vývojem v Severočeském kraji i v jiných postižených oblastech. Další skupina dotazů je zaměřena na vlastní hodnocení aktivního přístupu respondentů k řešení problémů životního prostředí v běžném životě. Respondenti připouštějí, že se sběrem druhotných surovin příliš nezabývají a nelámou si ani hlavu s využitím spotřebních předmětů až na hranici jejich fyzické nebo ekonomické životnosti.

Spíše negativní názor mají respondenti na případné zvýšení cen paliv a energie o 50, resp. 200 %, jímž by se kompenzovala opatření vedoucí ke zlepšení prostředí; nesouhlas je výraznější u vyššího potenciálu růstu cen. Výjimku zde tvoří skupina II (studující VŠZ v Praze), kteří s 50 % zvýšením těchto cen spíše souhlasí, zřejmě vzhledem k tomu, že jsou si